

היבטים הלכתיים לתעמולה הבחירות

מבוא

לבחירות במדינת ישראל קודמת תעמולת בחירות של המפלגות השונות ושל המועמדים השונים. ה'מתעמלים' נוהגים לספר על עצמם ועל דרכם, ולדבר סרה על יריביהם ועל דרכם, ובתוכה דברי אמת, חצאי אמיתות וגם דברי שקר. במאמר זה נעסוק בנושא 'היבטים הלכתיים לתעמולת הבחירות'. נתחיל בתעמולה שבה מועמד מתייחס ליריבו ולדרך שהוא מייצג, ורק לאחר מכן נתייחס למצב שבו מועמד מספר על עצמו ועל דרכו.

א. סוגי התעמולה

אשר לתעמולה שבה מתייחס מועמד ליריבו ולדרך שהוא מציע, נתייחס לשני מצבים: למצב שבו המועמד אומר דברי אמת, ולמצב שבו הוא אומר חצאי אמיתות ושקרים. ונבהיר את הדברים. אילו זכינו, היו המועמדים ואנשיהם מציגים את דרכם הצגת אמת, ללא כחל וללא שרק, והיו משכנעים שדרכם היא הדרך האמיתית והיא הדרך הרצויה לעם היושב בציון. הם היו מציגים את דרכו של המועמד היריב הצגת אמת, ללא סילוף, והיו משכנעים שהדרך האלטרנטיבית אינה דרך אמיתית, והיא לא הדרך הרצויה לעם היושב בציון. אפשר אף שהיא דרך רעה או מסוכנת לעם היושב בציון. במקרה כזה התעמולה - אין בה עניין של רכילות או של לשון הרע, אלא ויכוח פומבי חיובי בין מועמדים בפני השופטים, שהם הבוחרים. תעמולה כזו היא כעין משפט פומבי, בעניינים עקרוניים שהם חשובים לכל העם היושב בציון, והמועמדים מציגים עמדותיהם באוזני העם, כדי שהעם ישמע, ישקול ויכריע. אולם למעשה אין המועמדים יכולים להסתפק רק בהערכות על העתיד, אלא יש צורך בהתייחסות אל העבר, כלומר שכל מועמד מציג את העבר של יריבו כדי להוכיח ולשכנע את הציבור שדרכו של יריבו רעה וכושלת ואף אסונית. יש שההתייחסות בתעמולה היא אישית כלפי המועמד ביחס לכישוריו, לאופיו ולתכונותיו. השאלה היא אם תעמולה כזו מותרת, וביותר כשבתעמולה יש חצאי אמיתות ואמצעי המחשה שמשפיעים על הרגשות ולא על השיקול השכלי. לפיכך נבדוק את היסודות של איסור רכילות ולשון הרע, כדי שנוכל להגיע לחקר דבר מהי התעמולה המותרת, ומהי התעמולה האסורה.

ב. האיסורים ההלכתיים שיש בתעמולת הבחירות

התורה אסרה לא רק לספר שקר על הזולת, אלא גם לרכל ולומר עליו דברי אמת. הרי התורה (ויקרא יט, טז) הזהירה: 'לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך'. וכתב הרמב"ם (ספר המצוות לאוין סא):

שהזהרנו שלא לרגל, והוא אמרו יתעלה לא תלך רכיל בעמך. אמרו לא תהא רך דברים לזה וקשה לזה. דבר אחר, לא תהא כרוכל מטעין דברים והולך. ובכל לאו זה, האזהרה שלא להוציא שם רע.

ובהלכה, הרמב"ם (הל' דעות פ"ז ה"ב-ה"ג) ביאר:

איזה הוא רכיל? זה שהוא טוען דברים והולך מזה לזה, ואומר כך וכך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני. אע"פ שהוא אומר אמת, הרי זה מחריב את העולם. יש עון גדול מזה עד מאד, והוא בכלל לאו זה. והוא לשון הרע והוא המספר בגנות חברו, אע"פ שאמר אמת. אבל האומר שקר, מוציא שם רע על חברו, נקרא בעל לשון רע זה שישב ואומר כך וכך עשה פלוני. וכך וכך היו אבותיו. וכך וכך שמעתי עליו. ואמר דברים של גנאי. על זה הכתוב אומר, יכרת ה' כל שפתי חלקות, לשון מדברת גדולות.

נמצינו למדים שיש שלושה איסורים, כל אחד חמור יותר מקודמו:

(א) איסור לספר על מישהו או בשמו דברים אמיתיים, ואפילו שאינם דברים רעים, וזהו איסור רכילות. העובר על איסור זה, הוא כמחריב את העולם.

(ב) איסור חמור יותר לספר בגנות מישהו, ואפילו דברי אמת.

(ג) איסור חמור עוד יותר הוא לספר בגנות מישהו דברים שקריים. אדם הנוהג כך הוא מוציא שם רע, כלומר שדינו כדין חתן שהוציא שם רע על כלתו (אשתו) שלא מצא לה בתולים, והחשידה שכביכול זינתה באיסור כשכבר הייתה ארוסה לו, ולפני שנכנסה לחופה, ודבריו נמצאו דברי שקר. חתן זה נקרא מוציא שם רע, ומלקים אותו, ומחייבים אותו לקיים את אשתו עימו לעולם ושלא יגרשנה לעולם.¹

בפתיחה לספר 'חפץ חיים' של הרב ישראל מאיר הכהן, שכולו עוסק בדיני לשון הרע, הוא הראה שהמדבר לשון הרע, אפשר שהוא עובר על שבעה-עשר לאוין, ועל ארבע-עשרה מצוות עשה, ועל ארבעה ארורין. זאת ועוד, יש חומרה במקרה שבו מספר לשון הרע באוזני קבוצה,² שרבים הם השומעים, כלומר שסיפור לשון הרע נעשה בפני רבים,³ כפי שקורה בתעמולת הבחירות ברדיו ובטלוויזיה ובשלטי חוצות ובעיתונים.

לפי זה יוצא לכאורה, שאין היתר לקיים תעמולת בחירות, משום שאפילו דברי אמת אסור לומר, וכל שכן שאסור לומר דברי שקר. ולא זו בלבד, אלא שאסור גם למאזין להאזין, כי אסור לשמוע לשון הרע. הרי התורה הזהירה את הדיין שלא ישמע בעל דין

1. רמב"ם, סה"מ עשה ריט; שם, לאוין שנט.

2. עי' ס' חפץ חיים, פתיחה, סעיף יא עמ' יט.

3. עי' שם, כלל ב, סעיף א.

שלא בפני יריבו, שנאמר (שמות כג, א): 'לא תשא שמע שוא'. וכתב הרמב"ם (סה"מ, לאוין רפא):

שהזהר הדיין מלשמוע דברי אחד מבעלי הדין שלא בפני בעל דינו. והוא אמרו, לא תשא שמע שוא... ובאזהרה על ענין זה עצמו אמר מדבר שקר תרחק... ובכלל לאו זה אמרו עוד, אזהרה למספר לשון הרע, ומקבל לשון הרע, ומעיד עדות שקר. הרי שכמו שהתורה הזהירה את הבעל דין שלא ישטח טענותיו לפני הדיין שלא בפני יריבו, כי זה כמו לשון הרע, כך אסור לאדם לספר לשון הרע על זולתו, אפילו שהסיפור הוא אמת. וכמו שלדיין אסור לשמוע את בעל הדין האחד שוטח טענותיו שלא בפני בעל הדין האחר, כך אסור לכל אדם לשמוע לשון הרע, אפילו שהסיפור אמת. וכתב הרמב"ם (הל' דעות פ"ז ה"ג):

ועוד אמרו חכמים, כל המספר בלשון הרע כאילו כפר בעיקר. שנאמר, אשר אמרו ללשונו נגביר שפתינו לנו, מי אדון לנו. ועוד אמרו חכמים, שלושה לשון הרע הורגת, האומר, וזה שאומרין עליו. והמקבל יותר מן האומרין.

ג. חובה לספר לשון הרע אמיתי להציל את הזולת

אולם למרות חומרתו של איסור זה, בכל זאת מצאנו שאיסור זה נדחה מפני הצלת נפשות. ומעניין הוא דבר זה, כי התורה, באותו פסוק שבו היא הזהירה שלא לרכל על הזולת, גם הזהירה שלא לעמוד מנגד ולא להימנע מהצלת נפשות, כמאמר הכתוב (ויקרא יט, טז): 'לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך'. כלומר שנצטוונו שלא נספר על אודות הזולת, והזהרנו שלא נעמוד מנגד כשהזולת נתון בסכנה, אלא אנו חייבים להצילו. סמיכות זו של שני הציוויים אומרת דרשני, ואומנם היא מלמדת שהמרגל בחברו כאילו שופך דמים, כדברי הרמב"ם (הל' דעות פ"ז ה"א):

המרגל בחברו עובר בלא תעשה, שנאמר, לא תלך רכיל בעמך. ואע"פ שאין לוקין על לאו זה, עון גדול הוא. וגורם להרוג נפשות רבות מישראל. לכך נסמך לו, לא תעמוד על דם רעך. צא ולמד מה אירע לדואג האדומי.

דואג האדומי סיפר לשאול המלך דברי אמת, שאחימלך הכהן נתן לדוד, שנוא נפשו של שאול, לחם ואת חרבו של גלית הפלישתית. שאול, בגין דברים אלו, דן למיתה את אחימלך ואת כל כוהני נוב עיר הכוהנים, כדין מורדים, וציווה את דואג להורגם. דואג אכן הרג שמונים וחמישה כוהנים (שמואל א, כב, ט-יט), וכך יוצא שדואג, שסיפר לשון הרע לשאול, שפך דמים רבים בישראל. והנה, למרות דרשה זו, שמשווה את איסור רכילות לאיסור שפיכות דמים, נפסקה ההלכה שאיסור לשון הרע נדחה מפני 'לא תעמוד על דם רעך', כלומר שהוא נדחה כדי להציל נפשות. וכך כתב הרמב"ם (הל' רוצח פ"א ה"ד):

כל היכול להציל עובר על לא תעמוד על דם רעך, וכן הרואה את חברו טובע בים... או ששמע גויים, או מוסרים או מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח ולא גלה אזן חבירו והודיעו... עובר על לא תעמוד על דם רעך.

דברי הרמב"ם הועתקו להלכה ב'שלחן ערוך' (חו"מ סי' תכו), ומדבריהם למדנו שאדם יודע שמישהו זומם להרע לזולת, עליו לגלות לזולת את דבר המזימה כדי להצילו. אם כן למדנו מדבריהם שאיסור לשון הרע נדחה בשביל הצלת נפשות.

ויפה הורה הרה"ג עובדיה יוסף זצ"ל בספרו (יחווה דעת, ח"ד סי' ס) לרופא לגלות למשרד הרישוי שפלוגי, הלקוח שלו, חולה במחלת נפילה, כדי שמשרד הרישוי לא יעניק לו רישיון נהיגה. זאת משום שנהג כזה עלול לסכן את עצמו ואת זולתו, אם חלילה יקבל התקף נפילה בשעה שהוא נוהג. הגר"ע יוסף פירש את סמיכות איסור הרכילות לחובת הצלת נפשות גם בכיוון הפוך:

ובזה יש לפרש גם כן כוונת הפסוק לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך, שאע"פ שאסור לך להיות רכיל, ולגלות סוד חבירך, וכמו שנאמר, הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר, מכל מקום לא תעמוד על דם רעך. ועליך להודיע לחברך, כדי שישמר מנזק וסכנה. וכמו שאמרו במסכת נדה (סא, א), שאע"פ שאסור לקבל לשון הרע, למיחש מיהא בעי.

הרה"ג עובדיה יוסף הסתמך בפסקו זה, בין היתר, על דברי הרמב"ם האלו. יתרה מזו: מצאנו שהרה"ג אליעזר ולדינברג זצ"ל (שו"ת ציץ אליעזר, חט"ז סי' ד) חייב רופא לגלות לבחור שהשתדך עם בחורה, שאותה בחורה אינה יכולה ללדת ולדות לעולם. בין היתר הסתמך גם הוא על דברי הרמב"ם הנ"ל, ואף דייק מהם שחובת הגילוי של סוד מטרתה לא רק להציל מסכנת נפשות, אלא גם להציל את הזולת מדבר רע שזוממים כנגדו. לכן לדעתו כלה שיודעת שאינה ראויה ללדת ולדות לעולם, והיא אינה מגלה זאת לבחור שעימו היא משתדכת, היא עושה לו רעה, והיודע דבר זה צריך להציל את אותו בחור ע"י שיגלה לו את הסוד, אף שהוא מספר לשון הרע. זאת מכיוון שכאמור, איסור לשון הרע נדחה לא רק כדי להציל חיי הזולת, אלא גם כדי להציל את הזולת מרעה.

הרב ולדינברג ציין שהדין הוא גם לגבי בחור שרוצה לאמלל בחורה, אם אינו מגלה לה שהוא אינו יכול להפרות לחלוטין, ויש חובה לכל מי שיודע את סודו שיגלה לבחורה. כ"כ הרב ולדינברג והרב עובדיה יוסף, שם, הביאו בשם הרב ישראל איסר, מחבר ספר 'פתחי תשובה' (או"ח סי' קנו), את הדברים הבאים:

הנה המגן אברהם, וכן בספרי המוסר, האריכו בחומר איסור לה"ר, וראיתי לאידך גיסא, שיש עון גדול יותר מזה. וגם הוא מצוי יותר. וזהו מי שמונע עצמו מלגלות אופן חבירו במקום שיש צורך להציל עשוק מיד עושקו. מפני שחושש לאיסור לשון הרע. כגון הרואה מי שאורב לחבירו להרגו בערמה... וכן הדין גם לענין ממון. כי מה לי חותר מחתרת, או שרואה את משרתיו של חבירו שגונבים ממנו או שותפו מהעסק שלו...

ובאמת שהרמב"ם ב'ספר המצוות' (לאוין רצז) כתב שהאזהרה 'לא תעמוד על דם רעך' כוללת גם הצלת ממון האדם, שהמציל לא יעמוד מנגד ויימנע מלהציל ממון חברו. ואם כך, לפי זה חידש בעל 'פתחי תשובה', לפי דברי הרב ולדינברג, שכמו שספרי המוסר מרעשים העולם שלא להיכשל באיסור לשון הרע, יש צורך להרעיש את העולם כנגד

הנמנעים מלהציל עשוק מיד עושקו, כביכול, בגלל איסור לשון הרע. לדעתו איסור לשון הרע נדחה מפני 'לא תעמוד על דם רעך', גם במובנו הרחב, דהיינו שיש להציל את הזולת מכל הפסד, אפילו הפסד ממוני, וכן הפסד אישי, כגון להציל בחורה מלהתחתן עם חתן רע בלייעל. כמו כן הרב ולדינברג הפנה לספר 'חפץ חיים', שחייב לגלות לחתן או לכלה חסרונות גדולים ומחלות שונות של בני זוגם. זאת ועוד, הרב ולדינברג הביא את דברי הרמ"א⁴ שהנשבע שלא לגלות לחברו דבר שיצילנו מן ההפסד הוה נשבע לבטל את המצווה, ואינו חל. והגר"א⁵ הסביר כך משום שהוא בכלל מצוות 'השבת אבידה'. גם הרה"ג עובדיה יוסף הביא פסק דין⁶ שבו הדיונים חייבו את שלטונות הצבא להביא תיק רפואי חסוי של בעל, כדי לדון בתביעת אישה. כמו כן הרה"ג עובדיה יוסף הביא מדברי הרה"ג אונטרמן, ממאמרו בכתב עת 'התורה והמדינה'⁷, שרואה חשבון שהרגיש שמזכיר של חברה יהודית מועיל בכספים ומזייף הפנקסים לבל ייוודע הדבר, והוכיחו והתירה בו שיפרסם הדבר ברבים, וזה לא שב מדרכו הרעה - רשאי אותו רואה חשבון לפרסמו ולביישו ברבים, כשאי אפשר להציל רכוש החברה בעניין אחר, שהרי הוא מחויב לעמוד על המשמר ולמנוע נזק מכספי החברה, והוא גם כשומר שכר על כך. ואומנם בספר 'חפץ חיים'⁸ כתב שאם אחד ראה שאדם עושה עוולה לחברו, כגון שגזלו או עשקו או הזיקו, בין האדם הנגזל או הניזק יודע מזה ובין שלא, או שביישו או שציערו והונה אותו בדברים, ונודע לו בבירור שלא השיב לו את הגזלה ולא שילם לו את נזקו, ולא ביקש פניו להעביר לו על דינו - אפילו ראה דבר זה ביחידי, יכול לספר הדברים לבני אדם כדי לעזור ל'אשר אשם לו', ולגנות המעשים הרעים בפני הבריות. זאת בתנאי שייזהר שלא יחסר ולו אחד משבעת התנאים להיתר:

(א) שרואה בעצמו את המעשה, ולא רק שמע מאחרים.

(ב) שייזהר מלהחליט בפזיזות שמדובר בגזל, אלא יתבונן בדבר.

(ג) שיוכיח את החוטא בלשון רכה, ואם לא ישמע לו - אז יודיע לרבים.

(ד) שלא יגדיל את העוולה יותר ממה שהייתה באמת.

(ה) שיכוון בספרו על דבר העמלה רק להועיל, ולא רק להשמיץ, בגלל שהוא נהנה בחסרון חברו, או בגלל שנאתו לו.

(ו) שיבדוק אפשרויות אחרות להועיל בלי הפרסום.

(ז) שלא יגרום נזק לזה שהוא מספר על אודותיו יותר מן הנזק שהיה נגרם לאותו אדם לו היה עומד לדין.

4. רמ"א, יו"ד סי' רכט סעי' ז.

5. ביאור הגר"א, לרמ"א שם.

6. פד"ר, ח"ה סי' קנג.

7. התורה והמדינה, כרך ט, עמ' כג, בשם נתיבות שמואל נתיב ט.

8. חפץ חיים, הל' לשון הרע כלל עשירי, סעיף א.

ד. חובה לומר את האמת הרעה של יריבו הפוליטי כדי להציל את העם

לפי זה נוכל לומר שהמטרה שיש לתעמולת בחירות היא שהמתמודד מציע את דרכו ומזהיר מפני דרכו של יריבו. והנה לגבי הצגת דרכו, היא צריכה להיות הצגה אמיתית, ולא הצגה שיש בה אחיזת עיניים, בבחינת מגלה טפח ומכסה טפחיים ודיבור בכפל לשון. זאת משום שהצגה כזו היא בבחינת גניבת דעת הבריות, שנאסרה לגבי יחידים, וכל שכן שנאסרה כלפי רבים, ובמיוחד כלל העם היושב בציון. הרי אבשלום נענש על כך שגנב דעת רבים,⁹ ולא דווקא בדברים שבממון.¹⁰

ואשר לאזהרה מפני הדרך של יריבו, חייב המתמודד שלא לשקר, לא בדברי שקר ולא בחצאי אמיתות. אבל כל שהוא אומר את האמת כלפי יריבו, זוהי חובתו, כי הצלת ענייני העם והמדינה צריכה להיות לנגד עיניו, והוא חייב בה, אף שכתוצאה מתעמולתו הוא נאלץ לספר לשון הרע על דברים רעים אמיתיים שיש ביריבו או בדרכו. זוהי חובתו, ואיסור לשון הרע נדחה מפני הצלת נפש הציבור, בנפש ובממון. אלא שכאמור המתמודד צריך להיות מדויק, לומר רק דברים ודאיים, ושכל כוונתו בחשיפה תהיה רק תועלת הציבור. כמו כן עליו לברר שאין דרך אחרת שהציבור יידע ויזהר, ושידע שעליו לומר רק דברים שחקר ובירר את אמיתותם בלי שום ספק.

1. אמירת דברים ידועים לציבור

ידועים דברי חז"ל בגמרא (ב"ב לט ע"א):

כל מילתא [של גנאי, עי' רשב"ם] דמיתאמרא באפי תלתא, לית ביה משום לישנא בישא.

כלומר שכל דבר שנאמר בפני שלושה, אין בו משום לשון הרע, אם יחזרו אלו ויאמרו לו שכך אמר עליו פלוני, וכן הוא בגמרא (ערכין טז ע"א). והסיבה לכך התבארה בגמרא, הואיל והדבר יתפרסם בוודאות, 'כי חברך, חברא אית ליה, וחברא דחברך, חברא אית ליה'. אולם בספר 'חפץ חיים'¹¹ כתב הרב ישראל מאיר הכהן שכלל זה הוא דווקא לדבר שאינו גנאי גמור, אבל דבר שהוא גנאי גמור, יש בו משום איסור לשון הרע, אף שנאמר בפני שלושה. ובהמשך¹² הוא הביא דעת יש אומרים, שהמספר בפני שלושה דבר גנות על משהו עובר על איסור לשון הרע, אך לא כן לזה ששמע ממנו, שהוא מותר לספר בדרך אקראי, אבל לא שיתכוון להעביר הקול ולגלותו יותר.

אולם בהמשך¹³ שם נראה מדבריו 'שאם נתפרסם הדבר ונודע לכל', אין עוד איסור לשון הרע. ובעניין תעמולת הבחירות, בד"כ מדובר בדברים שכבר נתפרסמו בעיתונות, ברדיו

9. סוטה ט ע"ב.

10. יראים ס' קכד.

11. חפץ חיים, הלכות לשון הרע כלל ב סעיף ב.

12. שם, סעי' ג.

13. שם, סעי' ד.

ובטלוויזיה, כך שהם בבחינת ידועים לכול, והתעמולה היא בדרך כלל לצורך תזכורת ולצורך הדגשה, וכאמור לשם מגמה של הצלה. לפיכך נלע"ד, שכל מועמד להיבחר, אם הוא אומר רק את האמת, וכל האמת, ומתוך כוונה להועיל ולהציל, התעמולה שלו מותרת, והיא אפילו בבחינת חובה. יתרה מזו: מהבחינה הדתית דומה שמועמד שהוא אנטי הדת, מצווה לפרסמו, על דרך שאמרו שמפרסמין את החנפים מפני חילול השם,¹⁴ ופירש רש"י (יומא פו ע"ב): 'מפרסמין את החנפין שהן רשעים ומראין עצמן כצדיקים...', כדי שלא תקרה על ידם פורענות, וירננו על מידת הדין. דומה שבמקרה דנן, כל שכן מצווה לפרסם את הללו שמטעים את דעת הבריות, ובליבם שמים אורבם לפגוע בערכי קודש, ואם לא נפרסם את המגמות האמיתיות של אותו מועמד, עלולים ללכת שולל אחריו ולסייע בידו לפגוע בערכי קודש.

זאת ועוד, הרמב"ם (הל' דעות פ"ו ה"ח) כתב שיש להוכיח את העבריין בסתר ובדרכי נועם, ואם לא שב מדרכו, הרי שבעבירות שבין אדם למקום מותר לפרסם את חטאו: אם לא חזר בסתר [לאחר שהוכיחו בסתר], מכלימים אותו ברבים, ומפרסמין חטאו. ומחרפים אותו בפניו. ומבזים ומקללים, עד שיחזור למוטב, כמו שעשו כל הנביאים בישראל.

כלומר שנביאי ישראל בכל הדורות עמדו בשער בת רבים והוכיחו את רשעי ישראל, הדיוטות ומנהיגים, שדבקו בדרכם הרעה. אף שהיה בתוכחתם של הנביאים פרסום דרכם הרעה של אותם רשעים והשמצתם, הרי שבנסיבות כאלה גם אמצעי כזה כשר הוא כדי להשיב אותם רשעים בתשובה. והנה לצערנו, בימינו אין לנו אשליה שע"י תוכחה פומבית, רשעי ישראל ישובו בתשובה. אבל המתמודדים להנהגה הם דבקים בדרכם מאוד, וכשדרכם פוגעת בערכי קודש במוצהר ובפועל, יש לגלות את פרצופם האמיתי ואת יחס ההלכה כלפיהם, כי כך היו הנביאים נוהגים אילו היו לנו נביאים.

ה. תעמולת בחירות בשיטה של סימפוזיונים

הארכנו בדברינו, כדי להכשיר תעמולת בחירות שיש בה סיפור גנות הזולת, אם הסיפור אמיתי, בהנחה שיש בתעמולה משום סיפור לשון הרע. אבל עלינו לזכור שמותר לבעל דין לספר לשון הרע בפני בי"ד על יריבו, אם הסיפור אמת, ואם הוא קשור לבירור הסכסוך שבינו ובין יריבו בביה"ד. רק נאסר על בעל דין לומר דברי גנות חבירו, בפני בי"ד, שלא בפני חברו. אבל כל שבעלי הדין שניהם בפני בי"ד, וכל אחד אומר את דברו, ובי"ד בוחרים את דבריהם, אין בכך משום איסור לה"ר. אדרבה, לצורך זה יש בבי"ד, כדי שבעלי הדין יאמרו את דבריהם והאשמותיהם זה כלפי זה בפניו, וביה"ד יוציא האמת לאור עולם.

14. תוספתא, יומא (ליברמן) פ"ד ה"ב; בבלי יומא פו ע"ב.

סיכום

אם כן, ניתן לומר שהבחירות הדמוקרטיות הן משפט פומבי שדייניו הם ציבור הבוחרים, והתעמולה היא הצגת דברי כל יריב בפני הדיינים שהם ציבור הבוחרים, ואין בכך איסור לשון הרע. כל צד שומע ומגיב, וציבור הבוחרים יכריע בעניין. אלא שעלינו לזכור שגם בבי"ד, חובת כל צד לומר רק את האמת וכל האמת, ולא דברי שקר ולא חצאי אמיתות. ובכל מקרה רצוי מאוד להעדיף תעמולת בחירות בשיטה של החלפת דעות שלו מול יריבו, לאוזני המאזינים או לעיני הצופים. בדרך כזו יש יותר ביטחון לבירור האמת, כמו שני בעלי דין שעומדים בבית הדין וטוענים טענותיהם זה כנגד זה.

